

1. Kwalitatief goed onderwijs met kansen voor iedereen

Inleiding

- Goed onderwijs is van essentieel belang voor de toekomst van Nederland. Onderwijs schept menselijk kapitaal en beter onderwijs leidt tot een hogere arbeidsproductiviteit. Er komt veel op het onderwijs af, zoals de veranderende arbeidsmarkt, toenemende digitalisering, flexibilisering, globalisering en technologisering van de maatschappij. Dit vraagt veel van ons onderwijs. Op dit moment kan het funderend onderwijs nog de kwaliteit leveren om aan de maatschappelijke opdracht te voldoen. Dat blijkt onder andere aan de relatief goede positie van Nederland in internationaal onderzoek, maar is het ook klaar voor de toekomst?
- De kwaliteit van het onderwijs dient te worden gezien in termen van de brede resultaten van het onderwijs. Kwaliteit van onderwijs gaat in die benadering ook over het bieden van gelijke kansen aan ieder kind en het maximaal benutten van ieder talent. Daarbij passen ambitieuze doelen en een eigentijds curriculum.
- De kwaliteit van het onderwijs wordt niet alleen door scholen bepaald, maar is een resultaat van de school en de factoren daaromheen, zoals voorschoolse educatie, taalonderwijs voor kinderen van migranten, steun vanuit ouders, de toegankelijkheid en kwaliteit van lerarenopleidingen, etc.

Opdracht aan de werkgroep

Om de kwaliteit en daarmee ook de kansengelijkheid van het Nederlandse funderend onderwijs te verhogen wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Welke factoren zijn cruciaal om de kwaliteit van het onderwijs (inclusief VVE) te verbeteren en hoe kunnen deze factoren gestimuleerd worden?¹
- Welke taakverdeling tussen alle betrokken partijen (rijk, veld en inspectie) vraagt dit? Wat vraagt dit van alle partijen?
- Wat zijn de oorzaken van schoolverschillen in eindopbrengsten tussen scholen met een vergelijkbare leerlingpopulatie?²
- Wat is nodig om overal (ook op scholen met een ingewikkelde populatie) voldoende gekwalificeerde leraren voor alle leerlingen beschikbaar te hebben en te houden? Is de manier waarop we leraren nu opleiden de juiste manier? Hoe kan het beroep van docenten aantrekkelijker gemaakt worden?
- Zijn vernieuwingen/innovaties in het onderwijs voldoende gericht op een hogere onderwijskwaliteit?
- Welke rollen en instrumenten zijn passend en kansrijk bij de factoren om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren en kansengelijkheid te verminderen? Welke beleidsvarianten levert dat op?
- Welke sturingsinstrumenten en mogelijke gedragsprikkelers van de overheid zijn doeltreffend en doelmatig om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren?³
- Is een meer integrale aanpak vanuit de overheid (breder dan onderwijs) effectief in het bevorderen van kansen van jongeren in het onderwijs en de omgeving waarin zij opgroeien en wat zijn hierbij de varianten?

---

¹ Kinderopvang vormt geen onderdeel van het onderwijssysteem, maar kan waar relevant (bijvoorbeeld ten aanzien van beleidsoptie met betrekking tot de integrale kindcentra (IKC)/basisvoorziening peuters betrokken worden. In dat geval moet ook de grondslag worden betrokken.

² De Inspectie van het Onderwijs is momenteel op verzoek van OCW dit nader aan het onderzoeken en ook wat factoren zijn die bepalend zijn voor kwaliteit.

³ Deze vraag is niet alleen relevant voor het funderend onderwijs, maar ook voor het hoger onderwijs. In het hoger onderwijs wordt de sturingsvraag meegenomen bij het opstellen van de strategische agenda hoger onderwijs die dit najaar naar de TK gaat.

Afbakening en reikwijdte⁴

Het grootste deel van de bekostiging van het onderwijs zit in de hoofdbekostiging. Daar zit vanuit de lumpsum financiering beperkte flexibiliteit tot sturing in.

Hoofdbekostiging primair onderwijs (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Bekostiging Primair onderwijs	10.361	10.272	10.211	10.145	10.085
Bekostiging Caribisch Nederland	14	14	14	14	14

Hoofdbekostiging voortgezet onderwijs (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Bekostiging voortgezet onderwijs lumpsum	8.108	8.022	7.945	7.883	7.854
Bekostiging Caribisch Nederland	15	15	15	15	15

De mogelijkheid om te sturen zit in de overige instrumenten, zoals de prestatiebox, het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid, de brede scholen (combinatiefuncties), de tegemoetkoming kosten opleidingsscholen en de lerarenbeurs.

Overige instrumenten primair onderwijs (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Prestatiebox	272	272	272	272	272
Gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid	462	492	492	492	492
Brede scholen (incl. sociale fondsen)	12	12	12	12	12
Totaal	746	776	776	776	776

Overige instrumenten voortgezet onderwijs (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Regeling prestatiebox voortgezet onderwijs	298	309	310	310	310

Overige instrumenten arbeidsmarkt- en personeelsbeleid (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Tegemoetkoming kosten opleidingsscholen	33	35	32	32	31
Lerarenbeurs	104	104	104	104	104
Zij-instroom	16	12	12	12	12
Wet Beroep Leraar en Lerarenregister	3	3	3	3	3
Overige projecten	3	2	2	1	1
Totaal	160	156	153	153	152

Let op: dit betreft ook deels het MBO.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: OCW, FIN, BZK, SZW, EZK, AZ, VWS.

Relevant onderzoek

- Data en rapporten van de Onderwijsinspectie
- Internationaal vergelijkend onderzoek naar leerlingprestaties (PIRLS, TIMMS, PISA).

⁴ Het onderzoek naar de doelmatigheid en toereikendheid van de bekostiging in het funderend onderwijs dat in maart 2020 aan de Tweede Kamer wordt aangeboden door MBVOM en uitgevoerd wordt door McKinsey, onderzoekt deels vergelijkbare kwaliteitsvragen. Het onderzoek is eveneens onderdeel van de rijksbrede operatie Inzicht in Kwaliteit o.l.v. het ministerie van Financiën.

- Rapporten van OESO (Reviews of National Policies for Education, 2016)
- Data van DUO over leerlingenstromen
- Eventuele internationale voorbeelden (best practices).
- Onderzoek doelmatigheid onderwijsbestedingen (start 2de helft 2019)

2. Een toekomstbestendig zorgstelsel

Inleiding

De zorg in Nederland is van goede kwaliteit en is goed toegankelijk voor iedereen die zorg nodig heeft. Dat brengt ook kosten met zich mee. Op dit moment gaat 10,3% van ons bbp op aan zorg en werkt 1 op de 7 werknemers in de zorgsector. De afgelopen jaren is het gelukt de zorguitgaven minder te laten stijgen dan de economische groei, maar projecties laten zien dat de zorgkosten waarschijnlijk weer sterker gaan groeien (RIVM, CPB). Dat betekent dat er minder geld overblijft voor andere overheidsuitgaven of dat mensen meer bij moeten betalen. Bovendien is het de vraag of de arbeidsmarkt in staat zal zijn deze groei te accommoderen.

Mede gegeven een aantal maatschappelijke trends (zoals vergrijzing, individualisering en technologische vernieuwing) is het daarom verstandig om in kaart te brengen hoe ons zorgstelsel toekomstbestendig vormgegeven kan worden, waarbij betaalbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit worden geborgd. Hiervoor moet o.a. gekeken worden naar hoe de doelmatigheid van de zorg (lagere kosten, hogere kwaliteit) verbeterd kan worden. Ook dient er aandacht te zijn voor medisch-ethische vraagstukken in de zorg.

Opdracht aan de werkgroep

De houdbaarheid van de collectieve uitgaven aan zorg staat onder druk. De werkgroep wordt om die reden gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen om het zorgstelsel toekomstbestendig vorm te geven, waarbij betaalbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit worden geborgd, conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Hoe kan de rijksoverheid een bewustere afweging maken tussen welke zorg wordt geleverd en de betaalbaarheid? Hoe kan daarbij het recht op zorg toekomstbestendig worden vormgegeven in de verschillende domeinen of via een stelselwijziging?
- Hoe kan de zorginkoop doelmatig en toekomstbestendig worden ingericht?
  - Welk potentieel is er om de doelmatigheid in de zorg te verhogen?
  - Wat is er nodig om dit potentieel te verwezenlijken?
    - Hebben de zorginkopers de juiste (gedrags)prikkels en instrumenten om de zorg doelmatig te (laten) leveren?
    - Hebben de zorginkopers voldoende instrumenten om de gewenste doelmatigheid te bereiken of moet de rijksoverheid hier nieuwe mogelijkheden creëren of drempels wegnemen?
    - Als uit de analyse komt dat de inkopers te weinig prikkels en instrumenten hebben, zou het helpen om de zorginkoop bij een andere partij te beleggen, moet de rijksoverheid hier een sterkere coördinerende rol pakken, of moet het stelsel anders worden ingericht?
    - Hoe kan worden geborgd dat doelmatigheidsverbeteringen in de inkoop zich ook op macroniveau doorvertalen?
- Bestaan de juiste randvoorwaarden voor een doelmatig stelsel?
  - Worden de juiste en doelmatige kwaliteitseisen gesteld?
  - Kan via tarief- en prestatieregulering doelmatige inkoop van zorg worden afgedwongen?
  - Wordt op de juiste wijze omgegaan met technologische ontwikkelingen (wanneer maken deze de zorg duurder zonder de kwaliteit van de zorg te verbeteren en in welke omstandigheden dragen zij juist bij aan betere betaalbaarheid)?

Afbakening en reikwijdte

Van belang is dat alle zorgdomeinen (Zvw, Wlz, Wmo en Jeugd) in samenhang worden bekeken, waarbij ook specifiek aandacht is voor de domeinoverstijgende problematiek vanuit het perspectief van de zorgvrager. De grondslag is daarmee alle uitgaven binnen de genoemde domeinen.

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Zorgverzekeringswet	47.245	49.402	51.426	53.616	56.840
Wet langdurige zorg	21.572	23.533	25.535	27.425	29.121

De uitgaven aan Wmo en jeugdzorg zijn een niet geoormerkt deel van de gemeentelijke middelen.

Het is voor enkele maatregelen niet nodig deze te betrekken in het huidige traject, omdat de verwachting is dat deze elders worden verkend:

- Maatregelen met als hoofddoel financieringsschuiven tussen publiek en privaat via uitbreidingen of inperkingen van het collectief verzekerd pakket. *Dergelijke maatregelen zijn behandeld door de Technische Werkgroep Beheersinstrumentarium Zorguitgaven in 2017 en komen in ZiK 2020 opnieuw in beeld, onder meer via actualisatie van maatregelen uit de vorige ZiK.*
- Maatregelen met als hoofddoel financieringsschuiven tussen publiek en privaat via veranderingen in eigen betalingen. *Dergelijke maatregelen krijgen aandacht in ZiK 2020, onder meer via actualisatie van maatregelen uit de vorige ZiK.*

Mochten maatregelen niet behandeld worden in ZiK 2020, dan vallen zij binnen de reikwijdte van het huidige traject.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: VWS, BZK, SZW, EZK, AZ, FIN.

3. Zorg voor een veilige omgeving

Inleiding

Forensische zorg is een relevant maatschappelijk thema, onder andere door actuele casussen. Forensische zorg wordt meestal door de rechter opgelegd als onderdeel van een (voorwaardelijke) straf en/of maatregel aan iemand met een psychische of psychiatrische stoornis die een strafbaar feit heeft gepleegd. Centraal bij forensische zorg staat de benodigde combinatie van behandeling en beveiliging. De bekendste vorm van forensische zorg is de tbs (terbeschikkingstelling). Maar er is een groot palet aan typen van forensische zorg en zorgaanbieders waar behandeling en begeleiding mogelijk is, zoals forensische zorg tijdens een gevangenisstraf in een PPC (Penitentiaal psychiatrisch centrum), forensische zorg in een GGZ-instelling, een instelling voor beschermd wonen of ambulante forensische zorg.

De vraag naar forensische zorg is de afgelopen jaren toegenomen. Dat geldt zowel voor de zorg met verblijf, als voor de ambulante zorg. Ook spelen ketenpartners (zoals de rechtspraak en de indicatiesteller) een grote rol, alsmede veranderende wetgeving, ontwikkelingen in de reguliere zorg en het sociaal domein en tekorten aan woningen voor sociale doelgroepen. Ook de behoefte aan meer levensloopbestendige oplossingen neemt toe: de doelgroep heeft niet alleen zorg vanuit instellingen nodig, maar moet vaak veel langer in de gaten gehouden worden.

Forensische zorg beweegt zich op het snijvlak van twee werelden: die van het strafrecht en die van de zorg. De uitstroom van patiënten uit de forensische zorg naar de reguliere zorg (bijv. ggz of wmo) is daarom relevant. Omgekeerd wordt als gevolg van de ambulantisering in de reguliere zorg de doelgroep die klinisch is opgenomen zwaarder, wat tot gevolg heeft dat een beroep op de beveiligde zorg (Forensisch Psychiatrische Afdelingen en Forensisch Psychiatrische Klinieken) toeneemt.

Opdracht aan de werkgroep

De werkgroep wordt gevraagd om in kaart te brengen wat de oorzaken zijn van de groeiende capaciteitsbehoefte (instroom, doorstroom, uitstroom) in de forensische zorg, en concrete maatregelen in beeld te brengen om de beheersbaarheid te vergroten en de doeltreffendheid en doelmatigheid van de forensische zorg te versterken. Daartoe werkgroep wordt gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Wat zijn de oorzaken van de groeiende capaciteitsbehoefte in de forensische zorg?
- Hoe kan de beheersbaarheid van de forensische zorg worden vergroot?
- Hoe kan de doeltreffendheid en doelmatigheid van de forensische zorg worden versterkt en wat zijn de verwachte effecten?
- Hoe kan de forensische zorg bijdragen aan een vermindering van de dreiging van gevaarlijke verwarde personen en de vermindering van recidive door (ex)justitiabelen?
- Hoe kan de aansluiting tussen de forensische zorg en de reguliere zorg worden verbeterd (o.a. i.r.t. het programma Continuïteit van Zorg)?

Afbakening en reikwijdte

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)⁵

	2019	2020	2021	2022	2023
JenV, art. 34.3	866	863	857	799	801

⁵ In deze werkgroep mag over de hele GGZ gesproken worden waar dit relevant is voor het beantwoorden van de centrale vraagstelling. Er is niet voor gekozen om de GGZ op te nemen in deze grondslagtabel omdat er al een deel zorg in JenV artikel 34.3 zit en de GGZ al in de grondslag bij andere taakopdrachten terugkomt.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: JenV, VWS, BZK, AZ, FIN.

4. Eerlijk Werk

Inleiding

- Een helder en geloofwaardig minimumloon is een belangrijk fundament in de Nederlandse arbeidsmarkt, omdat het niet alleen zwaksten op de arbeidsmarkt beschermt, maar ook zorgt voor een reële prikkel om aan het werk te gaan voor mensen aan de onderkant en daarmee voorkomt dat mensen in een uitkering opgesloten raken. Ook het naleven van (al dan niet algemeen verbindend verklaarde) cao's en regels voor gelijk loon voor uitzendkrachten zorgt voor een gelijk speelveld tussen bedrijven en voorkomt oneerlijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden.
- Traditioneel stoelt de handhaving op onderbetaling op tegengestelde prikkels tussen werkgever en werknemer, voor signalering en vaststellen van overtredingen. Deze tegengestelde prikkels lijken nu af te kalven, door twee parallelle ontwikkelingen:
  - De interne markt en het vrije verkeer van personen hebben binnen de EU geleid tot een omvangrijke arbeidsmigratie. EU-burgers zijn bereid om hier te werken onder het Nederlandse minimumloon. Werkgevers en werknemers hebben dan een gedeelde prikkel tot onderbetaling, waardoor handhaving zeer moeilijk is.
  - In het algemeen verschuift de machtsbalans tussen werknemers en werkgevers aan de onderkant in de richting van de werkgever. Dit bemoeilijkt ook de handhaving.
- Dit hindert zowel de arbeidsmarkt als de concurrentieverhouding tussen ondernemers. Burgers ervaren hun arbeidsmarktvooruitzichten en omgeving als minder zeker en beschermd, ook als het hen niet rechtstreeks raakt. Dit ondermijnt het draagvlak van sociale voorzieningen en draagt bij aan het maatschappelijk onbehagen zoals bijvoorbeeld het SCP dat signaleert. Daarnaast zien ondernemers die zich aan de regels houden, zich met een ongelijk speelveld geconfronteerd als concurrenten een lager kostenniveau hebben door onderbetaling.
- De kwetsbaarheid van arbeidsmigranten wordt nog versterkt als zij voor hun huisvesting en vervoer afhankelijk zijn van werkgever of intermediair, en regelmatig zijn zij in het geheel niet verzekerd voor ziektekosten, sociale verzekeringen en pensioen.
- Arbeidsmigratie heeft ook ingrijpende gevolgen voor de landen van herkomst (de woonlanden) van de arbeidsmigranten. Zowel positief als negatief.

Opdracht aan de werkgroep

Om de ondermijning van bestaande arbeidswetgeving tegen te gaan wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

1. Welke factoren dragen bij aan het ontstaan van onderbetaling en een ongelijk speelveld en in hoeverre faciliteert de huidige wet- en regelgeving deze? Hierbij is ook aandacht voor hoe dit in andere landen wordt opgepakt.
2. Waar gaat nu goed en wat moet beter in de samenwerking tussen publieke en private actoren, in wet- en regelgeving en bij handhaving en toezicht, die bijdragen aan het ontstaan van misstanden en uitbuiting? Wat zijn de oorzaken en wat is nodig om de diverse uitvoerders, toezichthouders en private actoren meer in gezamenlijkheid te laten optreden, de gaten te dichten en hen effectiever te laten zijn?
Hierbij wordt in brede zin in ieder geval gekeken naar terreinen als huisvesting, mensenhandel, minimumuurloon en de betrokken actoren.

Afbakening en reikwijdte

Focus van dit thema is de identificatie van de verschillende vormen van uitbuiting, onder andere rond arbeidsmigranten, hoe bestaande zelfregulering, beleid en wet- en regelgeving eerlijk werk kunnen bevorderen en hoe in de handhaving en het toezicht integraal geacteerd kan worden op misstanden. Er zijn raakvlakken met het werk van de commissie-Borstlap. In dit kader zullen geen beleidsalternatieven op het gebied van het arbeidsrecht of op andere terreinen worden onderzocht die

momenteel worden bestreken door de commissie-Borstlap. Misstanden bij arbeidsmigranten zijn ook onderwerp van een brief die nog voor de zomer aan de Tweede Kamer zal worden gestuurd. In deze brief wordt gewezen op een projectgroep die in de 2^e helft van 2019 de huidige maatregelen tegen dergelijke misstanden verder zal uitwerken en met stakeholders zal werken aan een gedragen actieplan om misstanden bij arbeidsmigranten aan te pakken.

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022
Totale budget ISZW (na 2022 ca 50% besteed aan doel Eerlijk Werk)	124	130	138	150
ET-regeling (extraterritoriale kosten, lasten)	PM			

Organisatie

Samenstelling werkgroep: SZW, EZK, BZK, BuZa, JenV, VWS, FIN, AZ.

Agendalid: LNV

5. Talenten benutten op de arbeidsmarkt⁶

Inleiding

Het goed benutten van de talenten van de Nederlandse bevolking is in ieders belang. Het zorgt ervoor dat mensen de dingen doen waar ze goed in zijn en daarvan profiteert de hele samenleving. Doel van deze werkgroep is inzicht krijgen in de mogelijkheden voor het vergroten van het arbeidspotentieel en de kwaliteit (productiviteit) van de beroepsbevolking. De belangrijkste determinant van het loon is de kwaliteit van de werkende. Het verhogen van de arbeidsproductiviteit kan ook bijdragen aan stijging van de lonen. Aanknopingspunten daarbij zijn onder meer het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, het op peil houden van de vaardigheden en de inzetbaarheid van mensen gedurende hun werkzame leven, en het inzetten op activeren en scholen van mensen als zij getroffen worden door de risico's van werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, om te voorkomen dat zij te lang aan de kant komen te staan.

Opdracht aan de werkgroep

De maatschappelijke opgave betreft het beter benutten van de talenten van de beroepsbevolking waardoor ook de arbeidsproductiviteit wordt bevorderd. De werkgroep wordt gevraagd hiervoor diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten in de kabinetsbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Waar dienstig kunnen ook resultaten en varianten uit andere trajecten (bijvoorbeeld IBO's) worden meegenomen. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

1. Hoe kunnen zo veel mogelijk jongeren (en specifiek jongeren met een extra ondersteuningsbehoefte) met de juiste (internationale) skills op een soepele manier vanuit het onderwijs op de arbeidsmarkt terecht komen?
  - o Wat kunnen mbo en ho doen om dit te verbeteren?
  - o Belangrijke aspecten die daarbij spelen zijn: voldoende aanbod van stages, stapeling van opleidingen, vanuit perspectief arbeidsmarkt verstandige keuzes tav studierichtingen, leervaardigheden zodat vakkennis tijdens werkzame leven kan worden bijgespijkerd (lob), voldoende vakkennis en arbeidsmarktrelevante skills binnen opleidingen, voorkomen voortijdig schoolverlaten en uitval, en begeleiding van jongeren na diplomering (vooral kwetsbare doelgroepen).
2. Hoe zorgen we ervoor dat werkenden duurzaam inzetbaar zijn en zich blijven redden op de arbeidsmarkt (en dus blijven participeren, leren, goede vaardigheden hebben, etc.)?
  - o Scholing van werkenden is van groot belang omdat dit hun productiviteit, mogelijkheden en inkomensperspectief verbetert. Welke (gedrags)drempels bestaan er bij scholing van werkenden en welke mogelijkheden zijn er om deze weg te nemen?
  - o Wat is een effectieve (financiële) verantwoordelijkheidsverdeling bij het investeren in menselijk kapitaal tussen individu, overheid en werkgevers en sociale partners?⁷ Welke rol speelt de bekostiging van diplomagerichte trajecten in het onderwijs hierbij? In hoeverre verschilt deze voor specifieke groepen (werklozen in WW of bijstand, ouderen, migranten en langdurig zieken en arbeidsongeschikten)? In hoeverre varieert de (optimale) beleidsinzet met de conjunctuur. Moeten we in krappe arbeidsmarkt andere accenten leggen dan in een ruime arbeidsmarkt? Welke groepen werkenden en werkzoekenden hebben het grootste risico op langdurige werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid?

---

⁶ Afbakening: het arbeidsrecht valt buiten de scope van deze taakopdracht omdat dit al wordt bestreken door de commissie-Borstlap.

⁷ Het leenstelsel is momenteel onderwerp van een beleidsdoorlichting, voor zover relevant kunnen deze analyses ook hierbij gebruikt worden.

3. Hoe zorgen we ervoor dat (post-initiële) opleidingen in het mbo en ho goed inspelen op de dynamiek/vraag van de arbeidsmarkt en de behoeften/wensen van werkenden en hun werkgevers?
  - o Hoe kunnen we in het aanbod van (publiek en privaat) post-initieel onderwijs meer ruimte bieden voor maatwerk? Welke alternatieve arrangementen zijn er mogelijk voor de huidige publieke bekostiging van diplomagerichte trajecten?
  - o Hoe kunnen we de vraag naar post-initiële opleidingen stimuleren? Hierbij wordt ook gekeken naar de rol van werkgevers en sectoren, en de gerichte vrijstelling voor studie en scholing in de loonheffing. Hoe kunnen we stimuleren dat mensen hun transitievergoeding aan scholing en opbouw van vaardigheden besteden?
  - o Wat kan er extra gedaan worden voor de mensen (ongeveer een kwart van de werkende volwassenen) die structureel onvoldoende lijken te investeren in scholing? Welke rol kan het mbo, het ho en andere vormen van scholing hierbij spelen?
4. Hoe kunnen scholing en andere dienstverlening worden ingezet om te zorgen dat langdurig zieken, arbeidsongeschikten en werklozen (in WW en bijstand) zo snel mogelijk weer op de arbeidsmarkt komen? In hoeverre kan de samenwerking tussen verschillende partijen (UWV, gemeenten, werkgevers) worden verbeterd?
5. Hoe zorgen we ervoor dat de mensen die momenteel niet op de arbeidsmarkt actief zijn (non-participatie) zo veel mogelijk gaan meedoen?
  - o Hoe ziet deze groep eruit en welke barrières voor participatie moeten worden weggenomen?
  - o In hoeverre kunnen maatregelen gericht op het vergroten van de duurzame inzetbaarheid en productiviteit van werkenden non-participatie in de toekomst verminderen?

Afbakening en reikwijdte

Minimaal te betrekken regelingen:

- SZW: WW (3,5 mld.)
- SZW: ZW (1,5 mld.)
- SZW: WIA (WGA) (3,3 mld., oplopend naar 3,9 mld.)
- SZW: Re-integratie WW, WIA en Wajong (0,2 mld.)
- SZW: LLO leerbudget (0,2 mld.)
- FIN: Gerichte vrijstelling voor studie en scholing in de loonheffing (1,8 mld.)
- OCW: MBO totale bekostiging (4,1 mld., waarvan 0,3 mld. 25+)
- OCW: HO totale bekostiging onderwijsdeel HBO (3,1 mld.) en onderwijsdeel WO (2,3 mld.), waarvan 0,5 mld. 25+ in het totale HO

Het is niet de bedoeling om recente analyses op dit terrein (zoals het IBO Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt, het IBO Deeltijd, het IBO Internationalisering en de Commissie Van Rijn naar bekostiging in het hoger onderwijs) over te doen. Wel heeft de werkgroep de mogelijkheid om beleidsopties op het gebied van de arbeidsmarkt uit eerdere IBO's en evaluaties in de beleidsopties op te nemen.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: SZW, OCW, BZK, EZK, VWS, FIN, AZ.

6. Naar een inclusieve samenleving

Inleiding

Het gaat goed met Nederland. Maar niet iedereen deelt evenveel mee. Mensen met een lage opleiding en een niet-westerse achtergrond blijven gemiddeld achter. Dit kan ook de sociale samenhang in de samenleving negatief beïnvloeden.⁸ Er is een groep kwetsbare mensen met vaak een stapeling van problemen (langdurige werkloosheid, schulden, armoede, laaggeletterdheid, gezondheid) die afhankelijk zijn van meerdere instanties voor ondersteuning.⁹

Ontwikkelingen als digitalisering, automatisering, standaardisering en flexibilisering maken de toegang tot ondersteuning voor sommige groepen lastiger. De afgelopen jaren waren er minder middelen beschikbaar voor persoonlijke dienstverlening in het sociaal domein, met name in het participatiebudget.

Mensen met een lage opleiding en een niet-westerse achtergrond hebben bovendien een kwetsbare arbeidsmarktpositie. Zij hebben daardoor relatief veel inkomensonzekerheid en last van economische neergang. Ook de vormgeving van de WIA, Wajong en Participatiewet kan leiden tot onzekerheid. De meest kwetsbare mensen worden zodoende het meest geconfronteerd met inkomens- en werkonzekerheid, complexiteit en daarmee minder handelingsperspectief om de situatie te verbeteren. Dit kan leiden tot passiviteit en stapeling van problemen, waaronder schulden, vermindering van doenvermogen¹⁰ en strafbare feiten. De uitdaging is om dit te voorkomen, en anders vroegtijdig te signaleren en passende ondersteuning te bieden die oog heeft voor meerdere dimensies van het probleem, en oog heeft voor brede maatschappelijke kosten en baten.

Opdracht aan de werkgroep

De werkgroep wordt gevraagd in beeld te brengen wat effectief beleid is om groepen die achterblijven in de samenleving (weer) te laten participeren, en opties uit te werken om het beleid omtrent participatie van groepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt effectiever en efficiënter te maken. Ook de maatschappelijke kosten en baten worden daarbij in beeld gebracht. We willen daarmee voorkomen dat een deel van de mensen de aansluiting met de samenleving (blijvend) mist. De werkgroep wordt gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten. Bij de uitwerking van de opdracht worden de gemeenten goed betrokken.

Hoofdvragen

- Wat voor soort participatiebeleid bestaat er voor verschillende groepen? Is dit effectief en efficiënt ingericht, en speelt de conjuncturele situatie hierbij een rol (Hoe zouden participatiebudgetten zich over de conjunctuur moeten ontwikkelen)?
- Zijn er groepen die onvoldoende toegang hebben tot het huidige participatiebeleid, en wat zijn daarvoor verklaringen? Welke groepen zijn dit en hoe kan ervoor gezorgd worden dat ook deze groepen eenvoudiger toegang krijgen en weer kunnen participeren in de samenleving?
- Wat zijn de grootste knelpunten om mensen integraal en op maat te ondersteunen, vraaggericht vanuit de mens en het gezin zelf en niet gehinderd door onnodige regels en schotten tussen stelsels (Wmo, Participatiewet, Zvw/GGZ, Wlz, schuldhulpverlening, jeugdzorg, huisvesting, justitieketen)? Hoe kunnen de knelpunten worden weggenomen?
- In welke mate leidt stapeling van problematiek tot escalatie van sociale problemen bijvoorbeeld naar zorg- en veiligheidsproblematiek?
- Welke knelpunten leiden tot inkomensfluctuaties en inkomensonzekerheid bij de arbeidsparticipatie door kwetsbare groepen (vanuit WIA, Wajong, Participatiewet, schulden- en armoedebeleid) en hoe kunnen we die wegnemen?

---

⁸ Brief Planbureaus inzake Brede welvaart, 15 mei 2019

⁹ SCP, Sociale Staat van Nederland 2018

¹⁰ WRR, Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid, 2017

Afbakening en reikwijdte

- Er is samenhang met de fiches over openbaar bestuur, en beter benutten arbeidspotentieel (dat ook gaat over activering van inactieven).
- Er zal een relatie worden gelegd met het IBO Toeslagen, het onderzoek gemeentelijke toeslagen en het project Simpel switchen in de Participatieketen.
- Dit rapport bevat geen beleidsopties op het gebied van het arbeidsrecht of op andere terreinen die momenteel worden bestreken door de commissie-Borstlap
- De WMO, Participatiewet en Wajong en WIA zijn inhoudelijk onderdeel van deze werkgroep.
- De afbakening en reikwijdte van de taakopdracht kan door de werkgroep verder aangescherpt worden.

	2019	2020	2021	2022	2023
Participatiewet (art. 2 begroting)	7.079	7.150	7.352	7.507	7.631
Participatiebudget gemeentefonds	2.463	2.383	2.308	2.267	2.227
Wajong niet volledig ao	1.094	1.095	1.082	1.064	1.046
Schulden en armoede gemeentefonds*	PM	PM	PM	PM	PM
Wmo**	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300

* Onderdeel van het onderzoek is om omvang hiervan in beeld te brengen.

** Indicatie van bedrag, specifieke bedrag wordt later opgenomen.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: SZW, VWS, BZK, JenV, OCW, FIN en AZ.

7. Goed wonen als onderdeel van integrale gebiedsontwikkeling

Inleiding

Er is een grote opgave voor het bouwen van voldoende betaalbare en kwalitatieve woningen. Deze opgave heeft een sterke verbinding met sociaal-maatschappelijke vraagstukken, mobiliteitsontwikkelingen en de opgaven rond de energietransitie, klimaatadaptatie en kwaliteit van de leefomgeving. De snel oplopende vraag naar binnenstedelijk wonen gaat gepaard met oplopende druk op de mobiliteitssystemen in en om de steden, en er is de noodzaak om deze verstedelijkingsopgave duurzaam en klimaatneutraal vorm te geven. Daarbij ontstaat het probleem dat in de grote steden voor bepaalde groepen een passende woning onbereikbaar wordt. Lage- en midden-inkomensgroepen worden door krapte op de woningmarkt gedwongen naar de randen van de stad of buiten de stad uit te wijken. Tegelijkertijd staat op het platteland de leefbaarheid onder druk door het verdwijnen van voorzieningen. De vraag is hoe deze gebiedsontwikkelingen kunnen worden opgepakt waarbij innovatie, agglomeratievoordelen en bestaande stedelijke ruimte en infrastructuur worden benut.

Daarnaast is het vraagstuk hoe we voor de lange termijn de woningmarkt stabielere kunnen maken. De woningmarkt is relatief belangrijk voor de Nederlandse economie. Bij de vorige crisis zijn de huizenprijzen en de woningbouwproductie sterk gedaald. Dit had o.a. een grote invloed op de bestedingsruimte van mensen. Er is een economisch belang en een belang vanuit de maatschappelijke opgaven bij meer stabiliteit op de woningmarkt. Continuïteit op de woningbouw betekent minder risico's voor huishoudens en minder risico op woningtekorten in perioden van economisch herstel na een crisis.

Opdracht aan de werkgroep

Om voldoende betaalbare, bereikbare en duurzame woningen te realiseren op plekken waar het nodig is, wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Hoe zit het huidige beleid in elkaar en hoe draagt het huidige financieel instrumentarium bij aan het woningmarktbeleid en het ruimtelijk beleid? Hoe kan de doelmatigheid en doeltreffendheid hiervan worden vergroot en wat zijn de verwachte effecten?
- Wat zijn de belemmeringen voor het realiseren van voldoende betaalbare, bereikbare en kwalitatief goede/duurzame woningen in samenhang met andere domeinen zoals mobiliteit als onderdeel van gebiedsontwikkeling? Hoe kunnen we in eventueel slechtere economische omstandigheden de duurzaamheidstransitie in de gebouwde omgeving realiseren?
- Hoe kan woonbeleid integraal worden vormgegeven rekening houdend met specifieke regionale behoeften en omstandigheden (o.a. klimaatadaptatie, leefbaarheid). Dit geldt zowel in verstedelijkte gebieden als op het platteland. Hoe is de samenwerking en verantwoordelijkheidsverdeling tussen de spelers (Rijk, provincies, gemeenten, corporaties en privaat) en op welke wijze kan deze verder worden uitgewerkt?
- Op welke wijze kunnen de risico's voor huishoudens worden verkleind door de stabiliteit op de woningmarkt te vergroten? Op welke wijze kan de continuïteit in de woningbouwproductie worden vergroot. Hoe kunnen de economische verstoringen worden opgelost die worden veroorzaakt door het huidige systeem van subsidiëring koop en goedkope huur? Hoe kan de complexiteit van het huidige systeem worden verbeterd?

Afbakening/reikwijdte

De werkgroep wordt gevraagd om de ontwikkelingen van de woningmarkt als onderdeel van gebiedsontwikkeling in brede zin te analyseren, waarbij de relatie met mobiliteit en de sociaal-maatschappelijke problematiek worden meegenomen. Bij de uitwerking van de opdracht zal ook aandacht worden besteed aan innovatie bij het bouwen en zal er rekening worden gehouden met de relatie met klimaatadaptatie (bijv. in relatie tot o.a. binnenstedelijke verdichting), bodemdaling

en bijzondere groepen (bijv. statushouders). Tot slot wordt de werkgroep gevraagd om te kijken naar zowel instrumenten aan de uitgavenkant van de begroting als naar het fiscale instrumentarium. De werkgroep kan putten uit informatie van verschillende trajecten: nationale woonagenda. Studiegroep alternatieve bekostiging, woondeals. Goede onderlinge afstemming met de andere taakopdrachten duurzame mobiliteit en klimaatadaptatie is gewenst.

Minimaal te betrekken regelingen

- Huurtoeslag (H7 art. 3.1)
- Fonds binnenstedelijke transformatie (H7 art 3.1)
- Energietransitie en duurzaamheid (H7 art. 4.1)
- Ruimtelijke ordening (H7 art 5.1)

Waarvan relevante fiscale regelingen

- Eigenwoningaftrek
- Aftrek financieringskosten eigen woning
- Aftrek periodieke betalingen erfpacht, opstal en beklemming
- Aftrek rente en kosten van geldleningen over restschuld vervreemde eigen woning
- Eigenwoningforfait
- Aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld
- Schenk- en erfbelasting eenmalige vrijstelling eigen woning
- Overdrachtsbelasting
- Verlaagd tarief arbeidsintensieve diensten
- Verhuurderheffing
- Verminderingsregelingen verhuurderheffing

Daarnaast zijn er ook regelingen van LNV en IenW met betrekking tot gebiedsontwikkeling en leefbaarheid, die hierbij betrokken kunnen worden.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: BZK, FIN, IenW, AZ, EZK, SZW en LNV.

8. Klaar voor klimaatverandering

Inleiding

Door klimaatverandering neemt de kans op extreem weer en daardoor de kans op wateroverlast, droogte, hitte en overstromingen toe. Dat levert risico's op voor veiligheid, gezondheid en economie. Als er niets gebeurt, kan de schade in onze steden en in het landelijk gebied aanzienlijk oplopen in de komende decennia. Zo heeft bijvoorbeeld droogte en verzilting negatieve gevolgen voor drinkwater en landbouw en kan wateroverlast aanzienlijke schade in bebouwd gebied opleveren. Bodemdaling vergroot de kwetsbaarheid voor extreem weer als gevolg van klimaatverandering. Het is daarom van belang dat Nederland zich aanpast aan deze veranderingen. Klimaatadaptatie draagt er zowel in stedelijk als landelijk gebied aan bij om de impact en (maatschappelijke) kosten van toekomstige klimaatverandering te beperken. De inzet van natuurlijke klimaatbuffers is daar een voorbeeld van. Anderzijds kunnen gevolgen van klimaatverandering voor bijvoorbeeld het groeiseizoen en recreatie en toerisme positief benut worden. Doelstelling is om Nederland klimaatbestendig en waterrobuust in te richten, waarbij schade voor de economie en slachtoffers door extreem weer (hoosbuien, droogte, hitte en overstromingen) en andere negatieve gevolgen beperkt.

Opdracht aan de werkgroep

Om Nederland voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Welke risico's zijn er door klimaatverandering (bijv. door (droogte, hitte, wateroverlast, overstromingen) voor de bebouwde omgeving en het landelijk gebied?
- Hoe vergroot bodemdaling deze risico's?
- Hoe groot zijn deze risico's, in welke gebieden zijn de meeste risico's en wat is hun impact (kans maal risico)?
- Welke mogelijke positieve gevolgen zijn er als gevolg van klimaatverandering en hoe kunnen die zo goed mogelijk benut worden?
- Welke maatregelen zijn beschikbaar om zo doeltreffend en doelmatig mogelijk voorbereid te zijn en bij wie landen kosten en baten daarvan?
- Welke varianten van beleids- en uitvoeringsopties zijn er, al dan niet met herschikking van bestaande middelen en instrumenten?
- Wie zijn de partijen (eigenaren/gebruikers, marktsectoren, decentrale overheden, Rijksoverheid) die hierbij betrokken zijn, wat zijn hun belangen en waar liggen de prikkels?
- Welke geragsverandering bij burgers en bedrijven is wenselijk voor klimaatadaptatie en hoe kan hier met (gedrags)prikkels gestimuleerd worden?
- Hoe kan klimaatadaptatie meer worden ingebed in landgebruik (woningbouw en herstructurering, landbouw, infrastructuur, natuur), beheer en integrale gebiedsontwikkeling?

Afbakening en reikwijdte

De grondslag betreft de middelen voor de volgende beleidsterreinen:

- Klimaatadaptatie (IenW)
- Zoetwater
- Bodemdaling

Organisatie

Samenstelling werkgroep: IenW, LNV, BZK, EZK, FIN, AZ.

9. Innovatieve samenleving

Inleiding

Innovatie is in belangrijke mate bepalend voor de Nederlandse welvaartsgroei. Het verhoogt de economische groei via de arbeidsproductiviteit en draagt bij aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen. Belemmeringen voor de totstandkoming van innovatie kunnen zich voordoen in verschillende onderdelen van de innovatieketen (van fundamenteel en toegepast onderzoek tot ontwikkeling, demonstratie, opschaling, marktintroductie en de brede toepassing) en het innovatiesysteem (partijen en instituties waartussen relaties bestaan die de ontwikkeling, toepassing en verspreiding van innovaties beïnvloeden).

Opdracht aan de werkgroep

Om innovatie te bevorderen wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen voor het effectief bevorderen van innovatie in Nederland conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Wat is de theoretische en empirische basis voor overheidsingrijpen in de innovatieketen, (van fundamenteel onderzoek tot en met de brede toepassing) en het innovatiesysteem?
- Hoe ziet het huidige Rijksbrede kennis- en innovatiebeleid eruit, inclusief bijbehorend instrumentarium en budget?
- Wat zijn de belangrijkste trends en ontwikkelingen op dit beleidsveld nationaal en internationaal en de belangrijkste kansen en bedreigingen die op ons afkomen en relevant zijn voor het voor het Rijksbrede kennis- en innovatiebeleid? Hierin worden in ieder geval het veranderende mondiale speelveld en digitalisering meegenomen.
- Gegeven deze kansen en bedreigingen, wat zijn de relatief sterke en zwakke punten van het Rijksbrede kennis- en innovatiebeleid?
- Welke beleidsopties zijn er om de impact van het Rijksbrede innovatiebeleid te verhogen, zodat het nog meer bijdraagt aan het versterken van het duurzame groeivermogen en het oplossen van maatschappelijke uitdagingen?

Afbakening en reikwijdte

Dit onderwerp betreft het Rijksbrede beleid en bijbehorend instrumentarium (bestaand en niet bestaand) toegespitst op de gehele innovatieketen. Het onderwerp betreft ook actoren buiten de overheid, zoals bedrijven en onderzoeksinstellingen.

Binnen de scope valt:

- Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid (incl. PPS-toeslag, MIT-regeling en rijksbijdrage departementen die geormerkt zijn voor de Topsectoren aan kennisinstellingen) (circa 1,2 mld.);
- Fiscale ondernemersregelingen en de WBSO (4,7 mld.);
- Overige middelen voor onderzoek en innovatie van alle departementen die betrokken zijn bij het missiegedreven innovatiebeleid (EZK, BuZa, LNV, OCW, VWS, IenW, DEF en JenV) (circa 1,5 tot 1,9 mld.);
- Europese en regionale middelen voor innovatie (Horizon 2020 en EFRO) (circa 795 mln.)
- Financieringsinstrumenten Toekomstfonds (Innovatiekrediet, Seed Capital, Fund to Fund, Vroegefasefinanciering) (circa 154 mln.);
- Wetenschapsbeleid dat gerelateerd is aan kennis- en innovatiebeleid.

Buiten de scope valt:

- Wetenschapsbeleid dat niet gericht is op het kennis- en innovatiebeleid, zoals de eerste geldstroom van het Hoger Onderwijs;
- De Innovatiebox, omdat daar al twee onderzoeken naar lopen vanwege de sterke verwevenheid met het (internationale) winstbelastingstelsel, de Nederlandse

concurrentiepositie voor R&D-activiteiten en de Nederlandse belastinggrondslag: (1) in OESO-verband wordt onderzoek gedaan naar de internationale winstbelastingen, waar de Innovatiebox een belangrijk onderdeel van uitmaakt (oplevering 2021); en (2) de Innovatiebox is onderdeel van het zogenaamde "Bouwstenen-traject", waarin integraal naar het VPB-stelsel en dus ook naar de Innovatiebox wordt gekeken.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: EZK, FIN, DEF, IenW, OCW, SZW, VWS, LNV, BuZa, AZ.

10. Naar een duurzamer voedselsysteem

Inleiding

De productie en consumptie van ons voedsel kent houdbaarheidsproblemen door intensief landgebruik (incl. bodemdaling), emissies, afname van de biodiversiteit en ongezonde consumptiepatronen. Het huidige kabinet zet in op transformatie naar een meer circulaire en duurzame voedselproductie; een omschakeling van een focus op voortdurende verlaging van de kostprijs van producten naar een focus op voortdurende verlaging van het gebruik van grondstoffen en het tegengaan van verspilling. Daarmee belast voedselproductie het milieu minder, zorgt het voor minder overlast voor burgers en is het meer in balans met natuurdoelstellingen. Voorts zet het kabinet met preventie en informatievoorziening in op het makkelijker maken van gezonde keuzes in het consumptiepatroon. Beide sporen versterken elkaar. Om tot verdere verduurzaming van het voedselsysteem (van producent tot consument) te komen en om gezondere keuzes meer en meer de normale keuze te maken, zijn de komende jaren (nieuwe) beleidskeuzes aan de orde.

Opdracht aan de werkgroep

De werkgroep wordt gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. De werkgroep 'naar een duurzamer voedselsysteem' richt zich enerzijds op het verkennen van beleidsinstrumenten voor de transitie naar een duurzamer voedselsysteem (bijvoorbeeld emissierechten, prijsprikkels, gedragsinzichten, informatie), anderzijds verschaft de werkgroep inzicht in de externe effecten van het voedselsysteem en de verhouding tussen kosten en baten van deze beleidsinstrumenten, ook op de lange termijn. De werkgroep kijkt ook naar meer onconventionele maatregelen bij het uitwerken van de taakopdracht. De werkgroep geeft in haar werkzaamheden rekenschap van de internationale verwevenheid van de voedselketen en brengt dit tot uiting, bijvoorbeeld door de gehele keten van bord naar boer te beschouwen. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

1. Hoe heeft het beleid op het terrein van voedselproductie- en consumptie zich ontwikkeld en hoe zit het huidige beleid in elkaar? Wat zijn de externe effecten van het huidige voedselsysteem? Wat zijn de opgaven waarop ingezet kan worden en met welke ambitie (o.a. emissiereductie (broeikasgas, fijnstof, stikstof, fosfaat, etc.), gezondheid, dierenwelzijn, bodem)?
2. Welke (varianten van) beleidsinstrumenten kunnen worden ingezet voor versnelling van de transitie naar een duurzaam voedselsysteem, neem daarmee instrumenten mee die zowel gericht zijn op de vraag- als aanbodzijde van de markt? Hoe verhoudt overheidssturing zich tot private (bottom-up) initiatieven van o.a. primaire producenten, ketenpartijen en consumenten?
3. Op welke manier kan draagvlak worden gecreëerd voor beleidsdoelstellingen? Hoe voorkomen we weerstand over de invloed die de overheid heeft op de consumptie van voedsel? Hierbij is het van belang te kijken naar de betekenis van sociale en culturele normen. Welke instrumenten heeft de overheid om hier invloed op uit te oefenen, bijvoorbeeld via het gebruik van gedragsinzichten in communicatie over het beleid?
4. Welke effecten hebben de te verkennen beleidsinstrumenten en hoe zorgen deze instrumenten ervoor dat de negatieve externe effecten zoveel mogelijk geminimaliseerd/geïnternaliseerd worden? Met in het bijzonder aandacht voor biodiversiteit, klimaat, bodemdaling, de internationale handelspositie van Nederland, dierenwelzijn, de vitaliteit van het landelijk gebied en volksgezondheid.
5. Welke investeringen en besparingen (publiek en privaat) gaan hiermee gepaard en hoe verhouden deze zich op de korte termijn met verwachte baten op de lange termijn? Hoe zijn lasten en baten verdeeld?

Afbakening en reikwijdte

De focus van de werkgroep ligt op nationale beleidsinstrumenten voor een voedselsysteem dat bijdraagt aan de samenhang verduurzaming, en volksgezondheid (gezonde voeding en voedselveiligheid), met inachtneming van de internationale en Europese aspecten van het voedselsysteem. In het rapport is expliciet aandacht voor de externe effecten van het huidige en een duurzaam en gezond toekomstig voedselsysteem. De werkgroep richt zich niet op de vraagstukken van internationale voedselzekerheid en de internationale context van voedselveiligheid (zoals bijvoorbeeld EU-wetgeving). De werkgroep werkt in goede afstemming met de werkgroep 'klaar voor klimaatverandering'.

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

Onderwerp	2019	2020	2021	2022	2023
Plantaardige productie	23	14	15	16	16
Duurzame veehouderij	11	17	21	15	11
Kennisontwikkeling en (agrarische) innovatie	94	88	87	83	78
Borstellingsfaciliteit	7	5	5	5	5
Mestbeleid	18	22	20	1	4
Agrarisch ondernemerschap	4	4	4	4	4
Integraal voedselbeleid	6	21	22	22	23
Plantgezondheid	5	6	6	6	6
Bijdrage CTGB	3	1	1	1	1
Gezondheidsbescherming voedselveiligheid	1	1	1	1	1
RIVM voedselveiligheid regulier	2	2	2	2	2
Gezondheidsbevordering voeding	9	8	6	4	4
RIVM voeding	4	4	4	4	4
Leefstijl breed/ overgewicht /zorg (slechts gedeeltelijk tbv voeding)	15	17	12	10	10
Totaal (excl. nader uit te werken: NVWA en fiscale regelingen)	202	209	206	174	167

NB. De onderdelen van het budget voor NVWA die betrekking hebben op het voedselsysteem evenals de fiscale regelingen die hiermee samenhangen, maken onderdeel uit van de grondslag die de werkgroep hanteert.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: LNV, VWS, IenW, BZK, EZK, FIN, AZ.

11. Naar een economie zonder afval

Inleiding

Door de groei van de wereldbevolking en de mondiale welvaart worden wereldwijd meer grondstoffen verbruikt. Het winnen, verwerken en gebruiken van grondstoffen leidt wereldwijd tot schade aan milieu, natuur en biodiversiteit door o.a. CO₂-uitstoot, luchtverontreiniging en (zwerf)afval. Deze milieuschade is grotendeels onbeprijsd. Daarnaast zijn de beperkte grondstofreserves veelal geconcentreerd in een beperkt aantal landen wat leidt tot marktmacht. Dit brengt risico's voor de leveringszekerheid voor het Nederlandse bedrijfsleven dat sterk afhankelijk is van toelevering en doorvoer van grondstoffen, halffabricaten en producten. Het langetermijnperspectief is om in 2050 zo veel mogelijk circulair te zijn met als tussenstap een halvering van de primaire grondstoffen in 2030. De juiste prikkels zijn nodig om consumenten en producenten te stimuleren efficiënter en duurzamer gebruik te maken van (onderdelen van) producten en grondstoffen, grondstoffen en producten te hergebruiken, en alternatieven te gebruiken in plaats van fossiele grondstoffen en kritieke materialen. Dit levert uiteindelijk winst op voor milieu, natuur en biodiversiteit, en verkleint risico's op leveringsproblemen. De ombuiging van een lineaire naar een circulaire economie moet leiden tot slim grondstofgebruik. Er ontstaan nieuwe markten, nieuwe ketens en andere banen.

Opdracht aan de werkgroep

Om bij te dragen aan de transitie richting een circulaire economie wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Wat zijn de maatschappelijke uitdagingen en kosten die gepaard gaan met grondstoffengebruik? Welke problemen leiden tot slecht werkende markten? Waar werken markten wel voldoende om zelfstandig tot een circulaire economie te komen?
  - Wat zijn de belangrijkste grondstof- en afvalstromen (in termen van absolute grootte, maar ook milieueffect, economisch belang, etc) voor de Nederlandse economie en in welke mate kennen deze ketens marktfalen (die leiden tot o.a. milieuschade - in Nederland en daarbuiten - en leveringszekerheid)?
  - Zijn er gedragsaspecten bij burgers en bedrijven die voorkomen dat zij efficiënt omgaan met grondstoffen en producten?
  - Is er in de transitie sprake van risico op lock-ins bij inzet van niet-duurzame inzet van grondstoffen?
- Kijkend naar de belangrijkste grondstofstromen (vraag 1), welke beleidsopties zijn er op het gebied van circulaire economie zijn er gegeven het internationale karakter van ketens en de wereldwijde scope van de maatschappelijke kosten? Hoe kan de doeltreffendheid en doelmatigheid van het nu ingezette beleid verder worden vergoot?
  - Om welke technische opties gaat het (recycling, circulair ontwerp etc.) en om welke beleidsopties (beprijzing, normeren, subsidiëringen, informatievoorziening, instrumenten voor gedragsverandering etc.) Wat is het juiste moment binnen de transitie om die instrumenten in te zetten?
  - Wat zijn de verwachte kosten en baten van deze opties? Zijn de opties juridisch en praktisch uitvoerbaar?
- Is er sprake van circulaire terugkoppeling (de toename van totale productie door CE-activiteiten; circulaire rebound)? Welke beleidsopties zijn er om dit te beperken?
- Welke rol is er weggelegd voor de overheid en welke voor maatschappelijke partners (bedrijfsleven, ngo's, wetenschap, medeoverheden)? En hoe wordt de samenhang tussen sectoren daarbij bewaakt?
- Wat is de relatie van beleid gericht op een circulaire economie met de klimaatdoelstelling van 49% minder nationale CO₂-uitstoot?

- Hoe kan digitalisering bijdragen aan een meer circulaire economie? Welke beleidsopties zijn hiervoor?
- Wat is de impact van een meer circulaire economie op de economische groei? Zijn er kansen om de arbeidsproductiviteit of de vraag naar arbeid te vergroten door een omschakeling naar een meer circulaire economie? Zo ja, welke beleidsopties zijn daarvoor geschikt? Wat betekent dat voor onderwijs?

Afbakening en reikwijdte

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
IenW artikel 21 Duurzaamheid	27	26	18	18	16

- Circulaire economie beslaat in de basis alle economische sectoren. De sector landbouw is geen onderdeel van deze werkgroep, omdat kringlooplandbouw onderdeel is van de werkgroep 'Duurzamer voedselsysteem'.
- Naast onbeprijde milieuschade en marktmacht, kenmerkt de markt voor circulaire economie zich door onderinvesteringen in innovatie (schone technologieën). Dit is geen onderdeel van deze werkgroep, maar van de werkgroep 'Innovatieve samenleving'.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: IenW, EZK, BZK, FIN, AZ.

12. Toekomstbestendige mobiliteit

Inleiding

Mobiliteit en bereikbaarheid zijn belangrijk voor een goed functionerende samenleving en economie. De verwachte groei van mobiliteit geeft uitdagingen op het gebied van duurzaamheid, bereikbaarheid, veiligheid en betaalbaarheid. Bovendien zijn er de doelstellingen die Nederland heeft onderschreven in het Parijsakkoord, die ons voorbereiden op 49% broeikasgasreductie in 2030 t.o.v. 1990. In het bijzonder rond stedelijke gebieden, maar ook daarbuiten, groeit de druk op het mobiliteitssysteem en de urgentie om de schadelijke effecten van deze groei tegen te gaan. De behoefte aan woningbouw en de noodzaak tot integrale gebiedsontwikkeling speelt hier mee. Dit vraagt een transitie in de mobiliteit, gericht op minder uitstoot en schonere mobiliteitsconcepten en bereikbare steden en achterlandverbindingen. De werkgroep richt zich op doelmatige en doeltreffende beleidsopties hiervoor.

Er zijn verschillende mogelijkheden, op het vlak van beleid, techniek, uitvoering en financiering, om mobiliteitsgedrag en –vraag in de gewenste richting te beïnvloeden. Daarnaast spelen nieuwe ontwikkelingen en mobiliteitstrends een rol. Nieuwe technologieën, zoals vraaggestuurd vervoer, *Mobility as a Service (MaaS)* of *smart mobility* of zelfrijdende voertuigen kunnen een oplossing bieden. Bijvoorbeeld door slimmer gebruik te maken van bestaande capaciteit, *modal shift* of door emissiereductie. Tegelijkertijd ontstaan mogelijk ook uitdagingen door nieuwe technologie, bijvoorbeeld als deze leidt tot een groei van de mobiliteitsvraag.

Opdracht aan de werkgroep

De vraag aan de werkgroep is op welke wijze de overheid doeltreffend en doelmatig op huidige en nieuwe mobiliteitsopgaven kan inspelen, in het bijzonder wat betreft het beïnvloeden van de mobiliteitsvraag en het optimaler benutten van het bestaande areaal (zowel binnen als tussen modaliteiten). De werkgroep wordt gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties hierbij in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. In de werkgroep wordt ook gekeken naar de mogelijke anticyclische werking van infrastructuurinvesteringen op de economie. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

1. Wat zijn - op basis van bestaande inzichten – de grootste uitdagingen rondom (toekomstbestendige en duurzame) mobiliteit in Nederland?
  - a. Wat zijn de grootste (huidige en te verwachten) opgaven op het gebied van mobiliteit en bereikbaarheid, zowel in stedelijk als landelijk gebied, voor zowel personen als goederen?
  - b. Welke invloed hebben deze ontwikkelingen op deze opgaven in de bredere context van energietransitie, verduurzaming van mobiliteit, technologische vernieuwing en mobiliteitstrends (bijvoorbeeld meer vraag naar laadinfra, *smart mobility* en OV)?
2. Welke maatregelen kan de overheid nemen om deze uitdagingen rondom mobiliteit op doeltreffende en doelmatige wijze aan te pakken, in het bijzonder toegespitst op het terrein van vraagbeïnvloeding en het optimaler benutten van het huidige systeem?
  - a. Welke (beleids)instrumenten, waaronder financiële prikkels, staan de overheid ter beschikking om de mobiliteitsvraag te beïnvloeden?
  - b. Hoe kan de overheid optimaler sturen op betere benutting van de beschikbare capaciteit, waaronder via Maas, Smart Mobility, gedragsbeïnvloeding, stimuleren 'modal shift' en/of gebruikmaking of stimulering van nieuwe technieken?

Afbakening en reikwijdte

De werkgroep wordt gevraagd om bij de analyse de modaliteiten wegen, spoorwegen en vaarwegen mee te nemen. Relevante technologische ontwikkelingen en mobiliteitstrends zijn een expliciet aandachtspunt. Tot slot wordt de werkgroep gevraagd om te kijken naar zowel instrumenten aan de uitgavenkant van de begroting als naar het fiscale instrumentarium. De

werkgroep kan putten uit informatie van verschillende trajecten, waaronder: omvorming van het Infrastructuurfonds naar Mobiliteitsfonds, Studiegroep alternatieve bekostiging, Schets mobiliteit naar 2040, Goederenvervoeragenda, Kansrijk Mobiliteitsbeleid, Bouwstenen voor een beter belastingstelsel (w.o. grondslagentraject), aangekondigde verkenningen n.a.v. (Ontwerp) Klimaatakkoord.

De onderstaande bedragen (in mln.) vormen de grondslag voor de analyse van de werkgroep (gebaseerd op de begroting 2019).

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Infrafonds* excl. BOV en Netwerkgebonden kosten	4.102	3.464	3.538	3.100	3.843
Wegen en verkeersveiligheid (H12, art. 14)	50	41	37	36	35
Openbaar vervoer en spoor (H12, art. 16)	13	14	14	14	14
Scheepvaart en Havens (H12, art. 18)	39	35	5	5	5
MRB	4.256				
BPM	2.285				
BZM/Eurovignet	186				
Leaseauto's bij privégebruik via IB	PM				

*In deze grondslag is geen rekening gehouden met de mate waarin genoemde budgetten reeds zijn bestemd voor lopende (bestuurlijk/juridisch verplichte) trajecten. In de uitwerking dient door de werkgroep rekening te worden gehouden met het "onderhoudsdeel" van de uitgaven aan Geïntegreerde contractvormen.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: IenW, FIN, AZ, EZK en BZK.

LNV is agendalid.

13. Een betere overheid richting burgers en bedrijven

Inleiding

Burgers en bedrijven krijgen met verschillende overheidsdienstverleners te maken. Het doel is om beleidsopties in kaart te brengen die de taakuitvoering en dienstverlening van de overheid aan burgers en bedrijven effectiever en efficiënter maken. Hierbij gaat het zowel om de effectiviteit en efficiëntie van de ingezette instrumenten, als over de werking van de dienstverlening voor burgers. Daarbij is er aandacht voor innovatie en technologische ontwikkelingen, veilige overheidsdienstverlening op maat, geschilbeslechting/dejuridisering en de toegankelijkheid van dienstverlening voor burgers. De afgelopen jaren is ICT ingezet om de overheid te digitaliseren, met name de front office. Door digitalisering en inzet van nieuwe technologieën kan de taakuitvoering en dienstverlening van de overheid beter aansluiten op de behoeften van burgers en bedrijven. Bij de aandacht voor geschilbeslechting/dejuridisering gaat het er ook om dat veel problemen in het juridische domein (met name bij de rechter) alleen of beter kunnen worden opgelost door een goede aansluiting van het juridische domein bij andere domeinen, zoals de zorg of de gemeentelijke dienstverlening. Daarbij kan worden gedacht aan preventief beleid, proactieve dienstverlening en ketensamenwerking. Hierbij is het uitgangspunt de burger die “mee kan doen” in de samenleving, waarbij aandacht is voor verschillen in “doenvermogen” tussen mensen en maatschappelijk onbehagen. De rol van de overheid wordt daarbij niet uit het oog verloren; een formalistische opstelling kan leiden tot (onnodige) procedures met burgers en bedrijven.

Opdracht aan de werkgroep

Het doel is om betere dienstverlening en taakuitvoering van de overheid te realiseren door het benutten van kansen die nieuwe technologieën en het gebruik van data ons bieden met daarnaast oog voor dejuridisering van het contact met de overheid, zodat problemen van burgers en bedrijven sneller en goedkoper worden opgelost. Daartoe wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief ‘reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018’ van 3 april 2019. Op basis van de probleemanalyse worden scenario’s opgeleverd met oplossingen voor problemen in de taakuitvoering/dienstverlening van de overheid, i.h.b. uitvoeringsorganisaties. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema’s zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Hoe optimaliseert de overheid de balans tussen digitale taakuitvoering en dienstverlening en de niet-digitale dienstverlening?
- Hoe benut de overheid de kansen van nieuwe technologieën (o.a. digitalisering) voor efficiency en effectiviteit in de taakuitvoering en dienstverlening van de overheid? Hierbij rekening houdend met succesvolle implementatie en het voldoen aan de grondrechten/algemene beginselen van goed bestuur.
- Hoe benut de overheid data voor een effectievere en efficiëntere taakuitvoering en dienstverlening? Hierbij voortbouwend op programma regie op gegevens en rekening houdend met wet- en regelgeving bijvoorbeeld omtrent privacy.
- Wat zijn per publieke taak de kosten en baten van de verschillende opties? Tot welke investeringsopties (incl. besparingen) leidt dit?
- Welke aanpassingen in het juridisch instrumentarium zijn noodzakelijk om bij te dragen aan een doeltreffend en doelmatige dienstverlening? Waar kan de doeltreffendheid en doelmatigheid verbeterd worden door middel van dejuridiseren?
- Hoe kan de samenwerking van het juridisch domein met andere domeinen, bijvoorbeeld de zorg en de gemeentelijke dienstverlening, worden verbeterd om problemen van mensen effectiever op te lossen?
- Binnen de trajecten werk in uitvoering en digitale inclusie worden de volgende vragen onderzocht, dit traject zal voortbouwen op deze uitkomsten en met name doorrekenen hoe deze scenario’s kunnen worden uitgewerkt:
  - Hoe de dienstverlening aan kan sluiten bij het doenvermogen van burgers en bedrijven?

- o Hoe gaan we om met doelgroepen voor wie digitale dienstverlening alleen ontoereikend is? Valt hier synergie te vinden voor uitvoeringsorganisaties met overlappende doelgroepen?

Afbakening en reikwijdte

Dit onderzoek richt zich op de dienstverlening aan de burger. Er is samenhang met de taakopdracht "Werk aan Uitvoering". De uitkomsten kunnen worden benut voor dit onderzoek en te ontwikkelen beleidsopties. Daarnaast is er samenhang met programma regie op gegevens en digitale inclusie.

ZBO en Agentschappen	13 mld.
----------------------	---------

Bron: *Agentschappen in Beeld* en *ZBO's in beeld* over 2018.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: BZK, SZW, JenV, AZ, FIN.
VWS is agendalid.

14. Naar een wendbare migratieketen

Inleiding

Vluchtelingenvraagstukken en irreguliere migratie staan hoog op de nationale en Europese maatschappelijke en politieke agenda. Irreguliere migratie van buiten de EU zorgt nationaal en Europees voor politieke onrust en het gevoel van verlies van controle. De maatschappelijke opgave ten aanzien van irreguliere migratie- en vluchtelingenvraagstukken ligt binnen, aan en buiten de Europese buitengrenzen. Ook zijn er veel financiële en maatschappelijke kosten gemoeid met de toelating en opvang in Nederland. Nederland zet in op internationale samenwerking om asielinstroom en irreguliere migratie beter te beheersen. Een flexibele nationale asielketen is essentieel om de fluctuaties in de instroom op te kunnen vangen. Een transparanter en voorspelbaarder asielproces kan het politieke en maatschappelijke draagvlak vergroten en daarnaast de doelmatigheid verbeteren.

Opdracht aan de werkgroep

Het doel van de werkgroep is om inzicht te bieden in de mogelijkheden om op korte en middellange termijn irreguliere migratiestromen te beïnvloeden en te komen tot verbeterde (inter)nationale samenwerking, en verbeteringen aan te dragen voor een doelmatiger, transparanter en flexibeler nationaal asielproces. Daartoe wordt de werkgroep wordt gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- 1) Welke handelingsperspectieven zijn er voor Nederland om:
  - a. De internationale irreguliere migratie en vluchtelingenbewegingen (vooral uit 'veilige landen') te beïnvloeden?
  - b. Samenwerking op EU-niveau te bevorderen of bilaterale samenwerking met herkomst/transitlanden te verbeteren zodat internationale irreguliere migratie- en vluchtelingenbewegingen worden beïnvloed?
- 2) Hoe kan de nationale asielketen doelmatiger worden ingericht/aangestuurd om beter met binnenkomende, verblijvende en vertrekkende asielzoekers om te gaan en welke stappen kunnen worden gezet om de flexibiliteit en voorspelbaarheid van het asielproces te verbeteren op het gebied van:
  - a. Instroom: Welke mogelijkheden zijn er om de instroom te verlagen;
  - b. Doorstroom: welke mogelijkheden zijn er om de doelmatigheid/aansturing van de asielketen te verbeteren en de doorstroom van de asielprocedures te versnellen;
  - c. Uitstroom:
    - i. Welke mogelijkheden zijn er om de uitstroom te verhogen?
    - ii. Hoe kunnen we terugkeerbeleid effectiever maken zowel wat betreft ketensamenwerking als internationaal?

Afbakening en reikwijdte

- Het onderzoek richt zich op irreguliere migratie- en vluchtelingenbewegingen van buiten de EU.
- Het onderzoek beperkt zich voor wat betreft oorzaken tot direct aan irreguliere migratie en vluchtelingen gerelateerde grondoorzaken.
- Het onderzoek richting zich niet op reguliere (arbeids)migratie. Voor zover afspraken op het gebied van reguliere migratie een oplossingsrichting kunnen zijn voor het beïnvloeden van irreguliere migratiebewegingen, kan dit bij het onderzoek worden betrokken. Reguliere migratie heeft positieve effecten en biedt kansen voor onder andere de Nederlandse arbeidsmarkt.
- Het thema arbeidsmarktmigratie is ondergebracht bij het onderwerp 'Eerlijk werk'. Uitkomsten uit dat onderzoek kunnen, waar nodig, bij het onderzoek van migratie en asiel worden betrokken.
- De vraagstukken rond integratie blijven in het onderzoek beperkt tot de uitstroom van statushouders naar de gemeente. Inburgering maakt geen onderdeel uit van het onderzoek.

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Humanitaire hulp (BHOS art. 4.1)	380	370	370	370	370
Opvang en bescherming in de regio en migratiesamenwerking (BHOS art. 4.2)	172	162	162	162	162
Artikel 37 ¹¹					
COA	606	606	544	498	473
Nidos opvang	94	89	88	87	87
IND	429	415	387	364	361
DT&V	87	87	87	87	87
Vreemdelingenbewaring DJI	82	82	83	83	83

Organisatie

Samenstelling werkgroep: JenV, BHOS, FIN, BZK en AZ.
SZW en DEF zijn agendalid.

¹¹ De kosten van de eerstejaarsopvang van asielzoekers uit DAC-landen worden toegerekend aan ODA. Vanuit de begroting van JenV betreft dit de volgende toerekening (stand voorjaarsnota 2019):

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Toerekening eerstejaarsopvang asielzoekers aan ODA	376	376	342	316	302	295

15. Veiligheid en veranderende machtsverhoudingen

Inleiding

Nederland is voor zijn veiligheid, welvaart en vrede gebaat bij een effectief multilateraal stelsel van organisaties, incl. de EU, NAVO, VN en WTO. Nederland profiteert hiervan. Dit multilaterale stelsel en het functioneren van de (internationale) democratische rechtsorde staan echter onder druk. De toegenomen verwevenheid van geopolitiek, economie en veiligheid en een toenemende afhankelijkheid van digitale producten en processen maakt Nederland en Europa kwetsbaar. De verwevenheid tussen buitenlandse en binnenlandse ontwikkelingen komt ook naar voren bij de verschuivingen in het geopolitieke en economische krachtenveld. Dit kan effect hebben op het in stand houden en versterken van de nationale en internationale veiligheid, zowel fysiek als digitaal. Maar ook op de Nederlandse (veiligheids)inzet, binnen en buiten Europa, bijvoorbeeld gericht op het beschermen van grondgebied. Nederland moet zich rekenschap geven van deze veranderingen – en hier het (toekomstig) beleid blijvend op evalueren en aanpassen.

Opdracht aan de werkgroep

Om de Nederlandse en Europese veiligheid in de toekomst te bevorderen wordt de werkgroep gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

1. Hoe bevorderen we de Nederlandse en Europese veiligheid in de toekomst en welke veiligheidsstrategie hoort daarbij?
  - Hoe zijn de veiligheidscontext en de machtsverhoudingen veranderd in de wereld?
  - Hoe kunnen de veiligheids- en daarmee samenhangende belangen binnen Nederland en Europa onder druk komen als gevolg van statelijke en non-statale dreigingen?
  - Wat kunnen we doen om stabiliteit in Europa omringende gebieden te bevorderen?
  - Hoe kunnen we de effectiviteit van multilaterale (vrijhandels)verdragen, instrumenten en instanties (o.a. VN, WTO, OVSE, NAVO) bevorderen; en wat betekent dit voor de rol van Nederland en de EU?
  - Hoe dient Nederland voorbereid en weerbaar te zijn in geval van een grote dreiging op NAVO-grondgebied? En in geval van voortdurende, minder zichtbare dreigingen (onder de NAVO art. 5 grens) in een meer hybride context, incl. cyber, tegen de Nederlandse samenleving?
2. Vraagt bovenstaande om nieuw of verbeterd handelingsperspectief voor Nederland en wat betekent dit o.a. voor de inzet van instrumenten en middelen?

Afbakening en reikwijdte

Minimaal te betrekken regelingen (in mln. euro)

	2019	2020	2021	2022	2023
Defensie ¹²	9.271	9.647	10.020	9.757	9.591
BuZa: art. 1.1, 2	354	343	340	340	341
BuZa: art. 7 ¹³	816	803	799	799	801
JenV (o.a. NCTV): art. 36	266	265	268	267	267
JenV (Nationale Politie): art. 31 ¹⁴	20	20	20	20	20
BZK (AIVD): art.2	270	275	285	287	287

¹² Defensiebegroting, excl. art. 10. De werkgroep bepaalt of evt. effecten van de beleidsopties op art. 10 worden meegenomen.

¹³ Betreft de totaalstand op het apparaatsartikel van BuZa. De werkgroep bepaalt welk deel hiervan binnen de scope van het onderzoek valt.

¹⁴ De werkgroep bepaalt of er evt. ook nog andere budgetten van de politie relevant zijn om mee te nemen bij de uitwerking van de beleidsopties.

Samenstelling werkgroep

Defensie, BuZa/BHOS, JenV, BZK, EZK, AZ, FIN.

Overige departementen, o.a. IenW (i.v.m. vitale sectoren), kunnen agendalid worden.

16. Publieke belangen en concurrentiekracht in een open economie

Inleiding

Nederland heeft als open economie altijd veel profijt gehad van vrijhandel, maar we zien op meerdere vlakken dat marktwerking ter discussie staat. Marktfaalen en de definitie van publieke belangen lijken een steeds veelomvattender begrip te worden.

De roep om meer overheidsinterventie zien we bijvoorbeeld terug in stelsel-discussies, in het EU-concurrentiebeleid, in het deelnemingenbeleid, i.r.t geopolitieke ontwikkelingen en ter bescherming van de nationale veiligheid. Een grondige update van de (economische) uitgangspunten voor overheidsingrijpen en inventarisatie van mogelijke overheidsinstrumenten lijkt gerechtvaardigd.

Opdracht aan de werkgroep

De werkgroep wordt gevraagd om onder andere op basis van de literatuur tot een geactualiseerd afwegingskader te komen, dat ondersteuning biedt bij keuzes wanneer de overheid in de economie kan ingrijpen en welke instrumenten zij inzet. Hierbij kan de werkgroep zich focussen op die onderwerpen waarover veel discussie is, waarbij in ieder geval wordt gekeken naar het thema economische veiligheid en naar de Nederlandse concurrentiekracht en het instrument deelnemingenbeleid. De werkgroep wordt gevraagd diverse beleids- en uitvoeringsopties in beeld te brengen conform de uitgangspunten zoals vastgelegd in de Kamerbrief 'reactie motie Sneller c.s. d.d. 19 december 2018' van 3 april 2019. Daarnaast neemt de werkgroep waar relevant de dwarsdoorsnijdende thema's zoals genoemd in de Kamerbrief mee in de analyse en varianten.

Hoofdvragen

- Wanneer dient de Staat in te grijpen in markten?
  - Wanneer is marktfaalen een reden om in te grijpen? Verstaan we door een veranderende omgeving meer onder marktfaalen? Moeten we meer kijken naar economische kansen en bedreigingen?
- Zijn er nieuwe overwegingen (naast de bekende vormen van marktfaalen) die reden kunnen zijn om als overheid in te grijpen? Welke overwegingen kunnen dit zijn?
  - Wanneer zijn bijv. nationale veiligheidsbelangen, vitale sectoren reden om de rol van de overheid te herzien? Met welke economische en / of maatschappelijke kosten gaat deze veranderende rol gepaard? Hoe moet de afweging hiertussen worden gemaakt?
  - Wanneer zijn bijv. strategische economische belangen, economische activiteiten met positieve externe effecten en technologie/innovatie voor toekomstig verdienvermogen reden om de rol van de overheid te herzien?
- Hoe kan de overheid ingrijpen op markten, en op welk bestuursniveau (bijv. nationaal vs EU)?
  - Dienen de bestaande overheidsinstrumenten (wet- en regelgeving, investeringstoetsing, beprijzen, aangaan/afstoten van deelnemingen, oprichten van ZBO's of agentschappen bijv.) aangepast of uitgebreid te worden?
  - Wat betekent deze afweging voor het huidige gebruik van de staatsdeelneming als instrument? Is er reden om het huidige deelnemingenbeleid te herijken?
- Hoe komt de Staat tot een goede afweging tussen de verschillende belangen bij de inzet van instrumenten?

Afbakening en reikwijdte

Minimaal te betrekken regelingen

EZK: art. 1 (cybersecuritybeleid en uitvoering telecomwet)	22	25	28	28	28	28
EZK: art. 2 ¹⁵	975	976	950	940	944	944

- Dit thema heeft bovenstaande budgettaire grondslag. Ook zijn er dividendenstromen (inkomsten) vanuit staatsdeelnemingen (€ 867 mln. in 2017, exclusief financiële instellingen).
- Het thema innovatie is ondergebracht bij de werkgroep 'Innovatieve Samenleving'. Daarnaast worden veiligheidsthema's ook besproken in de werkgroep 'Veiligheid bij veranderende machtsverhoudingen' (wat niet betekent dat hier geen discussie mag plaatsvinden over bijv. NCTV). Uitkomsten uit deze werkgroepen kunnen waar nodig bij deze werkgroep worden betrokken.
- Met het oog op de uitwerking van de Brede Rijksvisie marktordening voor de energietransitie valt de overheidsrol in de energie-infrastructuur buiten de scope van de werkgroep.

Organisatie

Samenstelling werkgroep: FIN, EZK, AZ, BZK, BHOS, SZW en JenV.
LNV en IenW zijn agendalid.

---

¹⁵ Betreft de totaalstand op art. 2. Het is aan de werkgroep om te bepalen welk deel hiervan binnen de scope van het onderzoek valt.